

УДК 37.064.1:373.3]-043.5(091)(045)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-229-238>

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ УЧИТЕЛІВ ІЗ БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

А. І. Чаговець

ORCID 0000-0003-0680-3165

У статті здійснено історіографічний дискурс проблеми взаємодії учителів із батьками молодших школярів. Важливість проблеми взаємодії учителів із батьками молодших школярів окреслена в працях класиків педагогічної думки, визначена сучасними науковцями, педагогами-практиками, нормативно-правовою базою та вимогами суспільства, що й підкреслює її актуальність. Сім'я та школа – два суспільних інститути, на яких покладено обов'язок виховувати особистість. Визнаючи школу провідною ланкою у розвитку особистості, треба зазначити, що без співпраці з сім'єю, ефективність цього процесу буде низькою. Визначено, що школа ХХІ століття – це відкрита виховна система, орієнтована на модернізацію і урізноманітнення сімейно-шкільної взаємодії. Щоб забезпечити системність і послідовність процесу формування педагогічної культури батьків важливо уже з першого року навчання і виховання дітей у школі зробити батьків співучасниками педагогічного процесу, на це орієнтована Нова українська школа (НУШ). З'ясовано, що в сучасному суспільстві посилюється увага до проблеми взаємодії сім'ї і школи, учені розробляють і реалізують комплексні цільові програми задля підвищення значущості її впливу на виховання дітей, що стимулює потребу молодих батьків бути активними учасниками педагогічного процесу в закладі загальної середньої освіти, особливо в початковій школі. Результати аналізу психолого-педагогічної та наукової літератури засвідчують, що взаємодія учителів та батьків молодших школярів, їх об'єднані зусилля та співпраця сприяють забезпеченню всебічного та гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: взаємодія, учитель, сім'я, молодші школярі, початкова школа, Нова українська школа, педагогіка партнерства.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Значущість залучення батьків до освітнього процесу, партнерської співпраці сім'ї і закладу освіти на сучасному етапі освітніх перетворень актуалізовано в

низці нормативних документів, серед яких: закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства»; Концепція «Нова українська школа»; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, а також в міжнародних документах – Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, «Гаазькій Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей» тощо.

В умовах сьогодення взаємодія учителів із батьками молодших школярів набуває актуальності, оскільки сучасна сім'я розвивається в якісно новій та об'єктивно суперечливій суспільній ситуації: звичними стали загострення сімейних проблем унаслідок падіння якості життєвого рівня; посилення тенденції самоусунення батьків від забезпечення умов для виховання й особистісного розвитку школярів. Тому нині в суспільстві посилюється увага до проблеми взаємодії сім'ї і школи, учені мають розробити і запровадити комплексні цільові програми задля підвищення значущості її впливу на виховання дітей, що стимулює потребу молодих батьків бути активними учасниками педагогічного процесу в закладі загальної середньої освіти, особливо в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Наукові розвідки засвідчують, що взаємодія учителів та батьків молодших школярів, їх об'єднані зусилля та співпраця сприяють забезпеченню всебічного та гармонійного розвитку особистості. На цьому акцентували увагу класики педагогічної думки (А. Макаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та ін.) і сучасні дослідники з різних аспектів окресленої проблеми, а саме: зміст і методи взаємодії із батьками (О. Добош, С. Кампов, А. Кожина, О. Низковська, М. Спичак, В. Сухар, О. Терещенко, Л. Федорович, О. Хромова та ін.); формування педагогічної культури батьків (Ю. Грицкова, І. Дубінець, С. Івах, Ю. Левков, Т. Цуркан, П. Щербань та ін.); організаційно-методичні питання педагогічної просвіти та самоосвіти батьків (С. Івасішина, О. Добош, І. Дубінець та ін.); культура родинних взаємин (Л. Гончар, О. Косарева, І. Кулик, І. Сіданіч та ін.); особливості організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра (О. Барвінський, І. Бех, К. Десятник, Т. Кравченко, Л. Красноновець, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, Л. Повалій, В. Поставий, О. Савченко, Г. Щукіна та ін.).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Пропри наявну значну кількість

наукових праць і належне розроблення ученими різних аспектів проблем, дотичних до досліджуваної, цілісне висвітлення проблеми взаємодії учителів із батьками молодших школярів висвітлено побіжно. Взаємодія учителя і батьків важлива на всіх етапах навчання дитини, але особливого значення це питання набуває в перші роки перебування дитини в школі. Теоретичне осмислення і методичне вирішення даної проблеми, безумовно, сприятиме входженню дитини в суспільство, конструктивній спрямованості процесу накопичення нею соціального досвіду й формуванню ціннісних настановлень.

Мета статті – здійснити історіографічний дискурс проблеми взаємодії учителів із батьками молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Однією з основних умов ефективної освітньої та виховної роботи є взаємодія сім'ї та школи, що має на меті виховання належного рівня педагогічної культури батьків. Педагогічна культура батьків є наріжним каменем у процесі формування високоморальної, всебічно розвиненої, гармонійної особистості дитини.

На думку І. Гребеннікова та Л. Ковінко педагогічна культура батьків – це основа педагогічної діяльності родичів по відношенню до виховання дітей у сім'ї, що обумовлює намагання уникнути помилок у процесі виховання та пошук оптимального вирішення у нестандартних ситуаціях. Т. Куликова тлумачить це поняття як складову загальної культури людини, що відображає накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї й який постійно збагачується. За визначенням О. Нестерова, це особистісне формування батьків, що виявляється в ціннісному та гуманному ставленні до дитини, творчому володінні педтехнологіями спрямовувати знання на реалізацію процесу виховання й розвитку особистості дитини в сім'ї. У дослідженнях М. Недвицької педагогічна культура розглядається як компонент загальної культури людини, що висвітлює накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї, педагогічну спрямованість батьків, рівень їхньої зрілості як вихователів і виражається у процесі сімейного виховання (Стаднік, 2019).

Взаємодія сім'ї із закладом загальної середньої освіти, опора на родинні традиції набуває сьогодні нового педагогічного змісту та особливої значущості. Об'єктивна необхідність співдії школи і сім'ї у розвитку особистості молодшого школяра має глибоке соціальне й психолого-педагогічне підґрунтя. Школа – провідна ланка у розвитку особистості, й слід відзначити, що без співпраці з сім'єю, ефективність цього процесу буде неналежним. Бо саме сім'я більш за все впливає на її

всебічний розвиток: устроєм спільного життя, побутом, роботою, переконаннями, традиціями, звичаями (Цуркан, 2018).

У навчальному посібнику з педагогіки стверджується, що успіх виховної роботи педагогічних фахівців школи значною мірою залежить від їх тісної взаємодії з батьками та суспільством. Співпраця учителів початкової школи з батьками необхідна для забезпечення єдності виховних впливів на учнів з боку закладу загальної середньої освіти і сім'ї. Також це потрібно для ознайомлення з вимогами школи, для того, аби домовитися про методи і прийоми виховних впливів на учнів (Там само, с. 134).

Т. Цуркан (2018) стверджує, що для виявлення особливостей ефективної взаємодії вчителів із батьками школярів у сучасних умовах, слід звертатися до досвіду попередників, оскільки ця проблема завжди привертала до себе увагу вчених філософів, педагогів, психологів, соціологів протягом кількох століть.

Теорію успішної взаємодії учителів із батьками молодших школярів збагатив В. Сухомлинський (2012), який зазначає: «Із сім'ї протоптується стежка до школи, а вже тоді на життєву дорогу ведуть дітей два розуми, два досвіди, здобуті у сім'ї та школі» (с. 4). Він уперше зацентрував увагу на необхідності формування педагогічної культури батьків, що визначається як наявність необхідних психолого-педагогічних знань і виховних умінь у батьків. Педагог не відокремлював виховання в межах школи від сімейного, докладав багато зусиль, щоб змусити співпрацювати сім'ю зі школою.

В. Сухомлинський (1978) вважав, що виховання відповідального громадянина починається з сім'ї. Сім'я є найменшою ланкою нашого суспільства, в якій віддзеркалюється життя нашої держави. І чим більший виховний вплив здійснюють батьки на особистість школяра, тим активнішу життєву позицію займатиме сім'я в суспільстві, тим вищі будуть їхні гідність та культурний рівень (с. 7).

Вирішенням проблеми взаємодії школи і сім'ї займався А. Макаренко (1984), який вважав, що не слід відокремлювати сім'ю від школи. На його думку у сім'ю практика організації впливу на дитину має прийти через широку пропаганду й позитивний взірцевий приклад іншої сім'ї, через збільшення вимог до сім'ї. А. Макаренко стверджував, що слід організувати сімейне виховання, і започаткувати таку співпрацю повинна саме школа як представниця державного виховання. Школа повинна керувати сім'єю.

Аналізуючи праці А. Макаренка (1984), зокрема «Педагогічні твори», виокремлюємо наступні завдання, що сформулював педагог: 1) організувати навчання батьків, щодо правильного виховування власних

дітей; 2) віднайти шляхи результативної співпраці сім'ї і школи, які розкривають практичну і теоретичну значимість цієї діяльності. Педагог приділяв значну увагу визначенню шляхів успішної взаємодії сім'ї та школи, що спрямовані на виховання усебічно та гармонійно розвиненої особистості дитини.

Вітчизняний дослідник К. Ушинський у своїх працях підкреслював необхідність узгодження виховних впливів на дитину з боку сім'ї і школи. Виконання цього завдання він убачав у єдності цілей і поглядів учителів і батьків (Цуркан, 2018, с. 57).

Значний внесок у дослідження проблеми взаємодії школи і сім'ї зробили сучасні вчені: Т. Алексеєнко, В. Безлюдна, І. Бех, В. Кириченко, О. Коберник, Б. Ковбас, В. Костів, Т. Кравченко, С. Мартиненко, А. Марушкевич, О. Матвієнко, Л. Назаренко, Т. Цуркан, П. Щербань та ін., які зазначають, що однією із визначальних умов успішного навчання та виховання дитини є налагоджена система взаємодії учителів із батьками молодших школярів.

С. Мартиненко (2010) вважає, що з початком шкільного навчання, зі зміною соціального статусу дитини перед батьками першокласників постає безліч складних запитань щодо їх співпраці зі школою, взаємодії з першим учителем, на які треба дати відповідь, аби дитина успішно навчалася (с. 20).

Сучасні дослідники В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич (2007) стверджують, що процес виховання дітей у родині і ЗЗСО – це спільний процес, метою якого є орієнтація не тільки на взаємні зусилля закладу освіти й сім'ї у вихованні школярів, а й на їх виховну співпрацю у цьому процесі. Його ефективність вимагає єдино спрямованої взаємодії у взаємозалежних стосунках вчителів та родини. Взаємна співпраця передбачає рівноправність з обох боків, взаємне доброзичливе і поважливе ставлення один до одного (с. 16).

Л. Повалій (2014) у статті «Взаємодоповнююча роль школи і сім'ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин» зазначає, що взаємодія сім'ї і школи – складна проблема, що пройшла в своєму розвитку тривалий час, набуваючи різного сенсу, характеризуючись різними підходами до її вирішення на різних етапах поступу суспільства. І сьогодні взаємодія цих двох інститутів не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, що зумовлено процесами, які відбуваються як у системі освіти, так і в сім'ї (с. 403).

В Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (10) наголошено на реалізації в освітніх програмах ідеї посилення ролі сім'ї у вихованні дітей,

розширення можливості впливу родин учнів на освітній процес, на взаємодію сім'ї і закладу загальної середньої освіти щодо виховання і соціалізації дітей та молоді.

Отже, сучасна українська школа – це відкрита виховна система, орієнтована на модернізацію і урізноманітнення сімейно-шкільної взаємодії. Щоб забезпечити системність і послідовність процесу формування педагогічної культури батьків важливо уже з першого року навчання і виховання дітей у школі зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу, на це орієнтує Концепція «Нова українська школа» (НУШ).

Важливою умовою ефективної навчальної та виховної роботи за Концепцією НУШ є взаємодія школи і батьків. Це передбачає виховання високого рівня педагогічної культури батьків. Саме на це спрямовані програми школи молодих батьків та формування педагогічної культури молоді сім'ї, в основі яких лежить система перевірених досвідом багатьох поколінь сімейних цінностей (здоров'я, любов та взаємоповага членів родини, матеріальні блага, моральне благополуччя і духовність).

Місія Концепції «Нова українська школа» – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями і прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Основні принципи педагогіки партнерства (Бібік, 2017): повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Цінності та принципи педагогіки партнерства буде покладено в основу стандарту освіти, оновленої системи професійного розвитку вчителя, сучасної державної освітньої та кадрової політики.

Як бачимо, важливість проблеми взаємодії учителів із батьками молодших школярів окреслена в працях класиків педагогічної думки, визначена сучасними науковцями, педагогами-практиками, нормативно-правовою базою та вимогами суспільства, що й підкреслює її актуальність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, школа XXI століття має ініціювати нову, глибшу залученість сім'ї до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Актуальним у цьому контексті постає оновлення стратегії й тактики взаємодії учителів та

батьків молодших школярів, зміна її векторів та акцентів у напрямі функціонування на засадах партнерства.

Література

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8-ми т. Т. 4. Москва : Педагогика, 1984. 400 с.
3. Мартиненко С. М. Педагогічна взаємодія вчителя початкових класів і батьків першокласників: у запитаннях і відповідях. *Початкова школа*. 2010. № 1. С. 20–22.
4. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання) : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
5. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі. Харків : Точка, 2007. 200 с.
6. Повалій Л. В. Взаємодоповнююча роль школи і сім'ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: зб. наук. пр. 2014. № 1 (35). С. 401–410.
7. Стаднік Н. В. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку як педагогічна проблема. *Народна освіта*: електронне наукове фахове видання. 2019. Вип. 1(37). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5566 (дата звернення: 30.09.2020).
8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К.: Рад. школа, 1978. 263 с.
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Харків : Акта, 2012. 545 с.
10. Указ Президента № 344. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (дата звернення: 02.10.2020).
11. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Чернівці, 2018. 340 с.

References

1. Bibik, N. M. (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian school: teacher's guide], 206. Kyiv: TOV "Vydavnychiy dim "Pleiady" (ukr).
2. Makarenko, A. S. (1984). *Pedagogicheskie sochineniya*: v 8 t. [Pedagogical works: in 8 vol], Vol. 4, 400. Moscow: Pedagogika (rus).
3. Martynenko, S. M. (2010). *Pedahohichna vzaïemodiia vchytelia pochatkovykh klasiv i batkiv pershoklasnykiv: u zapytanniakh i vidpoviadiakh* [Pedagogical interaction of primary school teachers and parents of first-graders: in questions and answers]. *Pochatkova shkola*, 1, 20–22 (ukr).
4. Melnychuk, S. H. (2012). *Pedahohika (Teoriia vykhovannia)* [Pedagogy (Theory of education)]: navchalnyi posibnyk, 288. Kyiv: Vydavnychiy Dim "Slovo" (ukr).
5. Orzhekhovska, V. M., Kyrychenko, V. I., & Kovhanych, H. H. (2007). *Vzaiemodiia navchalnoho zakladu i simi: stratehii, tekhnolohii, modeli* [Interaction between school and family: strategies, technologies, models], 200. Kharkiv: Tochka (ukr).

6. Povalii, L. V. (2014). Vzaïmodopovniuiucha rol shkoly i simi u formuvanni humannykh batkivsko-dytiachykh vzaïemyn [The complementary role of school and family in the formation of humane parent-child relationships]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*: collection of scientific papers, 1 (35), 401–410 (ukr).
7. Stadnik, N. V. (2019). Formuvannia pedahohichnoi kultury batkiv ditei rannoho viku yak pedahohichna problema [Formation of pedagogical culture of parents of young children as a pedagogical problem]. *Narodna osvita: elektronne naukove fakhove vydannia*. Vyp. 1(37). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5566 (date of appeal: 30.09.2020) (ukr).
8. Sukhomlynskyi, V. O. (1978). *Batkivska pedahohika* [Parental pedagogy]. K.: Rad. shkola, 263 s (ukr).
9. Sukhomlynskyi, V. O. (2012). *Sertse viddaiu ditiam* [I give my heart to children], 545. Kharkiv: Akta (ukr).
10. *Ukaz Prezydenta № 344. Pro natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* [On the national strategy for the development of education in Ukraine until 2021]. Retrieved from zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (date of appeal: 02.10.2020) (ukr).
11. Tsurkan, T. H. (2018). *Formuvannia pedahohichnoi kultury batkiv molodshykh shkoliariv u vzaïmodii simi i shkoly* [Formation of pedagogical culture of parents of junior schoolchildren in the interaction of family and school]. (Candidate's Thesis in Pedagogy), 340 (ukr).

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЕЙ С РОДИТЕЛЯМИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

А. И. Чаговец

В статье осуществлен историографический дискурс проблемы взаимодействия учителей с родителями младших школьников. Важность проблемы взаимодействия учителей с родителями младших школьников, очерченная в трудах классиков педагогической мысли, определенная современными учеными, педагогами-практиками, нормативно-правовой базой и требованиями общества, и подчеркивает ее актуальность. Семья и школа – два общественных института, на которых возложена обязанность воспитывать личность. Признавая школу ведущим звеном в развитии личности, надо отметить, что без сотрудничества с семьей, эффективность этого процесса будет низкой. Определено, что школа XXI века – это открытая воспитательная система, ориентированная на модернизацию и разнообразие семейно-школьного взаимодействия. Чтобы обеспечить системность и последовательность процесса формирования педагогической культуры родителей важно уже с первого года обучения и воспитания детей в школе сделать родителей соучастниками педагогического процесса. На это ориентирована Новая украинская школа (НУШ).

Установлено, что в современном обществе усиливается внимание к проблеме взаимодействия семьи и школы, ученые разрабатывают и реализуют комплексные целевые программы для повышения значимости ее влияния на воспитание детей. Стимулируется потребность молодых родителей быть активными участниками педагогического процесса в учреждении общего среднего образования, особенно в начальной школе. Результаты анализа психолого-педагогической и научной литературы свидетельствуют, что взаимодействие учителей и родителей младших школьников, их объединенные усилия и сотрудничество способствуют обеспечению всестороннего и гармоничного развития личности.

Ключевые слова: взаимодействие, учитель, семья, младшие школьники, начальная школа, Новая украинская школа, педагогика партнерства.

HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE OF THE PROBLEM OF INTERACTION OF TEACHERS WITH PARENTS OF CHILDREN IN PRIMARY SCHOOL

A. I. Chagovets

The article presents a historiographical discourse on the problem of interaction between teachers and parents of children in primary school. The importance of the problem of interaction of teachers with parents of children in primary school, outlined in the works of classics of pedagogical thought, is determined by modern scientists, teachers, practitioners, legal framework and requirements of society, which emphasizes its relevance. The family and the school are two public institutions that are responsible for educating the individual. Recognizing the school as a leading link in the development of personality, it should be noted that without cooperation with the family, the effectiveness of this process will be low. It is determined that the school of the 21st century is an open educational system focused on modernization and diversification of family-school interaction. In order to ensure the system and consistency of the process of forming the pedagogical culture of parents, it is important to make parents participants in the pedagogical process from the first year of schooling and upbringing of children, the New Ukrainian School (NUS) is focused on this. It is found that in modern society, increasing attention to the problem of interaction between family and school, scientists develop and implement comprehensive targeted programs to increase the importance of its impact on child rearing, which stimulates the need of young parents to be active participants in the pedagogical process, especially in primary school. The results of the analysis of psychological, pedagogical and scientific literature show that the interaction of teachers and parents of primary school children, their joint efforts and cooperation contribute to the comprehensive and harmonious development of personality.

Key words: Interaction, teacher, family, schoolchildren, primary school, New Ukrainian School, partnership pedagogy.

Чаговець Алла Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська

гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна).
E-mail: chagoalla@gmail.com

Чаговец Алла Ивановна – доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории и методики дошкольного образования Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: chagoalla@gmail.com

Chagovets Alla Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool Education Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: chagoalla@gmail.com